

04.03 2004 р. № 1594–IV" (так, до речі, оформлюються зміни і в комп'ютерних базах законодавчих актів). Видавництво "Атіка", концерн "ВД "Ін Юре", "Парламентське видавництво" викреслюють при опрацюванні всі зміни під окремими пунктами та частинами і наводять їх перелік під статтею. У розглянутому вище прикладі під статтею 4 було б зазначено: *Стаття 4 із змінами, внесеними Законом України від 04.03 2004 р. № 1594–IV.*

У даному випадку немає чітко визначених правил і кожне видавництво може самостійно визначати підходи та принципи редакційного опрацювання.

Проте є кілька моментів, на які все ж варто звертати увагу редакторів:

1. На титульному аркуші обов'язково слід зазначати за станом на яке число видається законодавчий акт, адже повідомлення на початку тексту, як, наприклад, в Законі "Про податок з доходів фізичних осіб" приватного підприємства "Ігвіні" "із змінами, внесеними згідно із Законами № 1344–III від 27.11.2003, № 2285–IV від 23.12.2004" не дає читачу можливості зрозуміти, чи це видання за станом на 23 грудня 2004 р., чи просто після 23 грудня 2004 р. до закону не вносилося жодних змін.

2. Номер закону чи кодексу слід подавати на початку тексту після назви, а не наприкінці, як це роблять більшість видавців. У комп'ютерних базах законодавчих актів справді прийнято таку форму подання: Бюджетний кодекс України (Відомості Верховної Ради (ВВР. – 2001. – № 37–38. – Ст. 189), а наприкінці – м. Київ, 21 червня 2001 року, № 2542–III). Тут вона є логічною, оскільки в базу спочатку вводиться текст первинного закону без змін (номер якого і зазначається наприкінці тексту), а вже потім у міру їх прийняття вносяться зміни і таким чином база підтримується в актуальному стані. Готуючи ж кодифікований текст з усіма останніми на даний момент часу змінами й доповненнями, варто на початку зазначити номер первинного закону – Бюджетний кодекс України № 2542–III від 21.06. 2001 (Відомості Верховної Ради (ВВР. – 2001. – № 37–38. – Ст. 189).

3. Подвійний номер закону (№ 1344–IV (1344–15) треба скорочувати, оскільки друга частина (1344–15) є не номером закону, а гіперпосиланням, вставленим виключно для зручності користування комп'ютерною базою. Так само слід викреслювати номери законодавчих актів всередині тексту. Наприклад, "Державні гарантії та відносини, пов'язані з відпусткою, регулюються Конституцією України (254к/96–ВР), цим законом, кодексом законів про працю України (322-08), іншими законами та нормативно-правовими актами України" (стаття 1 Закону "Про відпустки").

4. Англійську літеру N, якою в комп'ютерній базі позначають номер закону, слід замінювати на знак №.

5. У другій частині номера законів чи постанов, прийнятих до 1996 р., арабські цифри заради уніфікації треба замінювати на римські, оскільки в законах останніх років порядковий номер чергового скликання Верховної Ради України прийнято давати римськими цифрами (наприклад: Закон № 2048–08 від 18.09.73, № 9280–11 від 14.05.90 та Закон № 2620–III від 11.07.2001, № 2128–IV).

6. Посилання на закони про внесення змін варто давати з абзацу.

7. У разі виключення певної статті рекомендується набирати слово "стаття" та її номер і виділяти його за допомогою того ж стилю, що й всі інші статті. Наприклад: Стаття 23. Виключено на підставі Закону... У цьому випадку текст краще сприймається читачем.

Отже, можна зробити висновки: підготовка до друку текстів нормативно-правових актів після їх офіційного оприлюднення, незважаючи на заборону внесення будь-яких змістових та мовностилістичних правок, обов'язково вимагає ретельного та уважного редакційного опрацювання, в основі якого лежить зчитування "витагнутого" з комп'ютерної бази тексту нормативно-правового акта з офіційним текстом тільки-но прийнятого закону без змін, а також з офіційними текстами всіх законів, якими вносилися зміни до даного законодавчого акта, для перевірки правильності їх внесення (офіційними текстами нормативно-правових актів є тексти, оприлюднені в офіційних періодичних виданнях – "Відомостях ВРУ", "Урядовому кур'єрі", "Голосі України" та ін). Крім того, у процесі редакційного опрацювання необхідно визначити загальні правила редакційного оформлення реквізитів та окремих структурних елементів видання, які подальше будуть дотримані в усіх виданнях законодавчої літератури. На жаль, сьогодні більшість видавців цього не роблять, а читачі в результаті отримують неякісні видання. І хоча тексти нормативно-правових актів неможливо визнати об'єктами авторського права, оскільки в цьому випадку буде порушено право кожного громадянина знати свої права і обов'язки, адже розробник документа матиме право не дозволити його друкувати. На нашу думку, поліпшенню ситуації в сфері видання офіційної правничої літератури та підвищення її якості значно сприяло б визначення на державному рівні видавничих суб'єктів, які мають право друкувати офіційні тексти актів законодавства.

1. Ганжуров Ю. Організація видання законодавчої літератури: проблеми автентичності та правового статусу // Вісн. Книжкової палати. – 1998. – № 9. – С. 19–20. 2. ДСТУ 3017–95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. – Чинний від 01-01-96. – К.: Держстандарт України, 1995. – 47 с. – (Національні стандарти України). 3. Інструкція з діловодства у Верховній Раді України. – К.: Парламентське вид-во, 2002. – 62 с. 4. Коваль А. Культура ділового мовлення / А. Коваль – К.: Вища. шк. Вид-во при Київ. ун-ті, 1982. – 287 с. 5. Красницька А. Юридичні документи: Техніка складання, оформлення та редагування: Посібник / А. Красницька. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К.: Парламентське вид-во, 2006. – 528 с. 6. Мохнач-Галицька Є. Підготовка до друку офіційних видань: законодавчий, редакційний та видавничий аспекти (на матеріалах Парламентського видавництва та відділу редакційної роботи Управління правового забезпечення Секретаріату Кабінету Міністрів України. – Дис... к. філол. н.: 10.01.08 / Євгенія Мохнач-Галицька. – К., 2006. – 180 с. 7. Плотницька І. Ділова українська мова у сфері Державного управління: Навч. посіб. / І. Плотницька. – К.: Вид-во УАДУ при Президентіві України, 2002. – 192 с. 8. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 січня 1997 р. № 3792–XII // ВВР. – 1994. – № 13. – Ст. 64. 9. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України від 10 червня 1997 р. № 503/97 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 24. – С. 11. 10. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації: Закон України від 23 вересня 1997 р. № 539 // ВВР. – 1997. – № 49. – ст. 299. 11. Чулінда Л. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів / Л. Чулінда. – К.: Атіка, 2006. – 151 с. 12. Юрчук О. Українська мова для юристів / О. Юрчук. – К., 1996. – 20 с.

Надійшло до редакції 29.09.08

УДК 070.41.001

І. Побідаш, канд. філол. наук

ПРОФЕСІЯ РЕДАКТОРА: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ, ТВОРЧИЙ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

У статті йдеться про деякі актуальні проблеми сучасного сприйняття професії редактора: єдності тлумачення терміна "редактор", творчого начала професії, функціональних обов'язків редактора, політичної та соціальної заангажованості.

The article refers to some actual matters of the editor's profession: the unity of interpretation to the term "editor", creativity of profession, the functional responsibilities of the editor and his political and social involvement.

Нині професія редактора є надзвичайно популярною. За даними американських дослідників, практично існує кілька сот, а теоретично – 4835927 спеціалізацій і категорій редакторів книг [1]. Приваблюють у роботі редактора інтелектуальність, причетність до створення ... і той романтичний ореол, що, за словами Дена Дейсі, мимоволі виникає навколо цієї складної, мінливої, не підвладної суворій регламентації справи [1].

Спочатку в Україні редакторів готували тільки в одному навчальному закладі – Укрїнському поліграфічному інституті імені І. Федорова у Львові, вечірній факультет якого тривалий час (аж до 80-х рр. XX ст. століття) був у Києві. З кінця 60-х минулого століття підготовку таких фахівців започаткував й факультет журналістики Київського держуніверситету. Нині ж у багатьох вищих країни готують фахівців за спеціальністю "Видавнича справа та редагування", наприклад, Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний інститут КНТУ "КПІ", Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна" (м. Київ), Українська академія друкарства (м. Львів), Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка С. Дем'ячука (м. Рівне), Волинський національний університет імені Лесі Українки, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Кримський інститут інформаційно-поліграфічних технологій Української академії друку, Запорізький університет, Кременчуцький університет, Луганський університет, Черкаський університет, Одеський університет, Східноукраїнський університет.

Єдність принципів, засад підготовки майбутніх редакторів, зважаючи на запит часу, змін у суспільстві, оновлення технологій тощо, сама по собі є актуальною проблемою професії. Актуальність же пропонованої статті ґрунтується на досвіді багатьох викладачів, які працюють з абітурієнтами та першокурсниками, серед яких часто існує спрощений, а звідси й хибний підхід до оцінки професії редактора. Побутує думка, що редактором може працювати будь-який філолог. А що ж там, мовляв, розставити крапки з комами, виправити орфографічні помилки, викреслити русизми – і текст готовий. Деякі відшукують спорідненість цієї професії з журналістикою, зважаючи, от закінчу редакторський – і буду працювати журналістом.

Є й серед професіоналів такі, що доводять нібито "Видавнича справа та редагування" нічим не відрізняється від "Журналістики", а якщо й є відмінності, "то хіба такі, як у хірурга і медсестри". В одному з проєктів "Переліку галузей знань, бакалаврських програм та назв професійних робіт та кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавр-магістр" було запропоновано вилучити спеціальність "Видавнича справа та редагування" (про це у статті М. Тимошика "Непорозуміння чи свідоме нищення державотворчої спеціальності" [2]).

То чи відрізняється редагування від журналістики та філології? Безперечно. Усі три зазначені фахи працюють зі словом, проте мета діяльності – різна. Поет і перекладач К. Рождественський наголошував: "Редагування – це не правка учнівських зошитів. Це – мистецтво..." [3]. Директор Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка професор В. Різун вважає: "...якщо редактор починає роботу над текстом з мовної правди, він не є професіоналом, він уважний і прискіпливий мовник" [4, 8]. Отже, редактор відмінна від філолога професія, яка має свою специфіку, свої завдання, свій інструментарій діяльності. Професор Р. Іванченко у книзі "Літературне редагування" подає думку М. Горького про те, що редагування – важлива частина літературної справи, яку не можуть вершити люди без спеціальної підготовки [5, 52].

Незважаючи на те, що зміст поняття "редактор" змінювався відповідно до вимог, які виникали на тому чи іншому етапі розвитку суспільства, – певні професійні властивості та особистісні якості, притаманні представникам видавничої галузі, залишалися незмінними. До таких "констант" у вітчизняному досвіді видавничої справи та редагування можна віднести творчий підхід до розв'язання всіх питань, пов'язаних із видавничою підготовкою авторського оригіналу. Водночас вельми динамічні трансформації у сфері економіки видавничої справи, у правовій базі, технічне та технологічне переозброєння галузі, комп'ютеризація редакційно-видавничих процесів, принципові зміни в структурі самого виробничого процесу, зокрема, зміщення акцентів у бік додрукарських процесів – усе це, безумовно, ставить перед сучасним редактором певні професійні вимоги. Необхідність "знайти себе" в умовах принципово іншої системи координат – ринкової – змінила редактора кінця 90-х рр. XX ст. не лише у професійно-діловому та організаційно-творчому, а й у психологічному плані: на зміну ретельному цензоріві (що цілком відповідало духу радянської школи редагування) або ж старанному виконавцеві прийшов фахівець, який володіє широким спектром професійних знань і навичок, що часто виходять за межі вузькоцехових інтересів, здатний приймати самостійні рішення, підприємець, який уміє брати відповідальність на себе [1].

Завдяки розробкам М. Сікорського, А. Мільчина, Р. Іванченка, І. Квітко, М. Феллера та ін. власне редагування і його теоретичне осмислення є цілісною системою аксіом і констант, серед яких – бездоганна мовна інтуїція та компетенція, уміння логічно й чітко мислити, ерудованість, уміння аналізувати різноманітні комунікативні ситуації, знання психології авторської праці, читацької поведінки, володіння основами художньо-технічного оформлення видавничої продукції, знання видавничого маркетингу, уміння користуватися при підготовці видання до друку новітніми комп'ютерними видавничими технологіями.

Та чи розуміють завтрашні першокурсники наповнення своєї майбутньої професії? Завданням статті є загострення уваги на деяких, на наш погляд, актуальних питаннях цієї професії, зокрема: проблемі єдності тлумачення терміна "редактор", творчого начала професії, функціональних обов'язках редактора, політичної та соціальної заангажованості.

Термін "редактор"

У працях вітчизняних дослідників теорії редагування термін "редактор" має дещо строкатий вигляд.

Саме слово "редактор" із французької мови *redacteur*, від латинської *redactum* означає – приведення до ладу [5, 9].

Серед визначень є "творчі" ("редактор – це людина, яка надуває вітром чужі вітрила" С. Маршак [3]) та наукові ("редактор – той, хто редагує текст; керівник якого-небудь видання" [6, 1021]). Уважно дослідивши визначення цього поняття у словниках, підручниках, монографіях, статтях, ми дійшли таких висновків.

По-перше, редактор позиціонується як "особа" [5, 9], "працівник" [7, 30], "діяч" [5, 199], "транслятор" [7, 30], "друг" [5, 200], "читач" [8, 129], "критик" [9, 17], "оцінювач" [3], "помічник" [4, 7], "порадник" [4, 7]. Тобто важливими є й професійні, й особистісні характеристики. Звідси й фахові вимоги до редактора. Їх чітко згрупував у своїй статті "Редакторські посади: фахові вимоги та функціональні обов'язки їх носіїв" професор М. Тимошик:

- загальні вимоги (вища освіта, грамотність, вільне володіння ПК, досвід роботи у друкованих виданнях, з юридичними та бухгалтерськими документами);

- ділові якості (наполегливість, врівноваженість, самостійність, цілеспрямованість, творчий потенціал, комунікативні та аналітичні здібності);

- професійні вимоги (вміння організовувати редакційний процес, досвід редагування та оформлення документів, робота з художниками, контакт з інформаційними агенціями, навички макетування, знання іноземної мови);

- узагальнені фахові вимоги щодо навичок і вмінь (поглиблена гуманітарна освіта, володіння комплексом нормативних дисциплін, високий рівень комп'ютерної "просунутості", порядність та патріотизм) [10, 45].

По-друге, ключовими дієсловами-характеристиками діяльності редактора у проаналізованих визначеннях є такі: сприймає, підказує, редагує, виправляє, опрацьовує, приводить у відповідність, узгоджує, готує до видання, відповідає.

Отже, валентність діяльності редактора надзвичайно висока. І це стосується не тільки його дій, а й об'єктів та суб'єктів його роботи. Це текст (повідомлення, рукопис, матеріал) і автор (письменник). За словами М. Феллера, редактор – дуже чутливий і висококваліфікований читач, здатний сприймати рукопис очима того, кому адресована книга, і водночас достатньо підготовлений, щоб побачити, що хотів сказати автор, і підказати йому, в чому полягає складність розуміння його думок та почуттів і як уникнути цих перешкод [8, 129].

Редактор є ланкою, що об'єднує інтереси і читача, і автора, і власне тексту. Варто додати слова професора Р. Іванченка про те, що редактор виступає не тільки як читач, не тільки як ланка, що з'єднує автора з аудиторією, а й як діяч [5, 199]. І цей діяч має поєднувати в собі відповідні навички та вміння за чотирма, на думку М. Тимошик, взаємозв'язаними напрямками: редактор як літературний працівник; редактор як керівник редакційного колективу; редактор як менеджер; редактор як організатор малої видавничої структури певного профілю [2, 12].

Рафінований професіоналізм, багатоаспектність, або краще універсальність діяльності й яскраво виявлена творча орієнтація редактора-фахівця – на думку сучасних західних дослідників, зокрема Б. Льюї, Р. Дерікур, Л.-Т. Шарп та І. Гантер [11–16], – це риси, що дозволяють говорити про формування нині принципово нової моделі редактора.

Сучасний редактор – це не редактор XIX ст., що змушений, за словами О. Маковея, працювати у видавничій галузі через "неповодження на іншій полі" або з тих, що "запізно спостерегли, що годі їм шукати іншої долі". Це і не редактор XX ст., уся робота якого зводилась до формальних реконструкцій тексту або смакових словозамін. Нарешті, це і не редактор-"садівник", що "ретельно вискубує бур'яни", – як визначив його функції півстоліття тому Б. Ларін [1].

Сучасний редактор – це фахівець, здатний не лише майстерно писати, правити, верстати, видавати й "просувати" певний вид друкованої продукції, а також і керувати редакційним чи видавничим підрозділом/цілим колективом.

Сучасний редактор – це творча індивідуальність, здатна не формально використовувати свої знання й навички, а щоразу заново розв'язувати професійні завдання з урахуванням унікальності авторського твору.

Сучасний редактор – це сильна мовна та суспільно-ангажована особистість, яка може брати участь у всіх організаційних і творчих процесах, пов'язаних із підготовкою і випуском різножанрових текстових повідомлень у різних сегментах масової та спеціальної комунікації [1].

Чи творча професія редактора?

Відповідь на це запитання віднайти, по суті, легко. Як то кажуть, варто один і той же текст віддати на опрацювання різним редакторам – і він може вийти цілком

відмінним, хоча обидва виправили помилки, уніфікували складові, вмотивували структуру. У чому ж причина? А причина полягає в тому, що редактор не є машиною, яка сліпо дотримується норм, а, за висловом Гарольда Росса, алмазним різцем, який рафінує, шліфує, зачищає тріщини, виявляє й лікує хвороби у матеріалі, перетворюючи таким чином камінь у коштовність [17, 114].

Нині, забуваючи, що будь-які технічні засоби – це тільки інструмент у руках людини, вірний та необхідний помічник, роботу редактора намагаються перекласти на комп'ютерні технології, тим самим гіперболізуючи можливості цих технологій у редакційно-видавничому процесі. Скажімо, В. Карпенко знайшов формулу редакторсько-журналістської майстерності (там свої формули, схеми, рисунки) [18, 49–53]; підручник із редагування З. Партика демонструє можливі алгоритми, якими має послуговуватися редактор у своїй роботі над текстом [7].

Ми вважаємо, що редагування не можна категорично тлумачити як механічне застосування раз і назавжди сформульованих правил або методичних прийомів при опрацюванні певного тексту. Адже "творчий характер редагування зумовлений передовсім новизною змісту кожного окремого твору, оригінальністю його композиційного рішення, своєрідністю мислення автора, особливостями його манери викладу, цільовим і читацьким призначенням майбутнього видання" [1].

Саме в редагуванні людський особистісний фактор є надзвичайно важливим. І саме редактор є основним творчим працівником у видавництві. Нам видаються слушними думки професора Р. Іванченка про те, що робота редактора – це мистецтво [5, 126] та М. Сікорського про те, що редагування – це один із способів творчого мислення, яке передбачає концентрацію духовної і фізичної природи людини [3].

Функціональні обов'язки редактора

То що ж, власне, повинен робити редактор? У чому полягає суть цієї професійної діяльності? Зрозуміло, що роль редактора визначається метою процесу редагування. Кожне із опрацьованих нами визначень акцентує увагу на одному-двох завданнях редактора. Якщо ж узагальнити їх, то матимемо такі основні етапи: редактор 1. сприймає рукопис, 2. допомагає авторові уникнути помилок (узгоджує з призначенням, характером даного друкованого видання; приводить його у відповідність до правил літературного мовлення, стилю, тобто *виправляє, опрацьовує, готує до друку* текст) – власне редагує, 3. відповідає за редагований оригінал, його структурний, інформативний, науковий і мовностилістичний рівень.

З. Партико у книзі "Загальне редагування" [7] подає добірку найголовніших поглядів теоретиків редакційно-видавничої справи на завдання редактора: перевірити і виправити повідомлення під час їх готування до публікації [20; 21, 66]; опрацювати повідомлення з позиції сприйняття його реципієнтом [5; 22]; здійснює операції аналізу [9].

Як бачимо, ключовими словами є: повідомлення, реципієнт, аналіз. З. Партико визначає основні етапи діяльності редактора так: здійснює на основі встановлених норм контроль повідомлення; здійснює "переклад" повідомлення з внутрішньої мови автора на зовнішню мову реципієнта; "прив'язує" повідомлення до конкретних умов акту його передавання (часу, місця, обставин тощо); за низкою параметрів оптимізує повідомлення [6, 30].

Лаконічно й зрозуміло етапи діяльності редактора визначив В. Різун. Редактор, за його словами, має здійснити: актуалізацію (корекцію) теми; селекцію фактичного матеріалу; корекцію композиційно-архітектонічної організації матеріалу; мовно-правописну правку [4, 78].

Однак особливу увагу варто звернути на чітке й докладне визначення функціональних обов'язків редактора, запропоноване М. Тимошиком:

- ґрунтовне ознайомлення з поданим авторським оригіналом та підготовка аргументованого редакторського висновку на придатність його до редагування;
- формулювання письмових вимог до автора щодо необхідності доопрацювання оригіналу та ретельна перевірка виконання зауважень після повернення;
- редагування затвердженого головним редактором авторського оригіналу відповідності до технології і техніки редакторської правки;
- ознайомлення автора з унесеними правками, погодження з ним запропонованих скорочень, доповнень, змін;
- надання авторові необхідної допомоги у вдосконаленні архітектури оригіналу (структурування розділів, параграфів, доцільності додавання до авторського тексту передмови, післямови, покажчиків, бібліографічних довідок, коментарів, приміток, ілюстрацій тощо);
- редагування підготовлених автором ілюстративних матеріалів, з'ясування необхідності в додатковому ілюстративному ряді, визначення місця його розташування;
- перенесення авторських виправлень до редакційної верстки;
- підготовка каталожної картки видання, а також рекламних текстів для відділу маркетингу;
- візування видавничого оригіналу: до верстання, до друку, у світ;
- безпосередня участь у розробці проекту художнього оформлення;
- робота з другою версткою, плівками, чистими аркушами і сигнальним примірником відповідно до методології редагування [19, 214–215].

Усвідомлення і чітке розуміння обсягів діяльності – важливий чинник у виборі професії. Вважаємо, що увага до роз'яснення абітурієнтам наповнення професії допоможе уникнути майбутнім студентам "розчарувань", дозволить їм обрати "сродний", за висловом Г. Сковороди, вид діяльності, а вищим навчальним закладам сприятиме у забезпеченні держави висококваліфікованими працівниками.

Політична та соціальна заангажованість редактора

Нині кожна політична сила прагне мати свій друкований орган, пропагувати себе на сторінках інших друкованих ЗМІ. Видання рясніють політично замовленими статтями. Виникають запитання: чи повинен редактор поділяти думки видання, в якому працює? чи повинна політична ситуація диктувати редакторам принципи й межі втручання в авторський текст?

І. Франко вважав, що видання повинне мати своє обличчя, свої ідеали, свою програму... бути ідейно спрямованим. Періодичне видання, на його переконання, – це не заїжджа корчма, не притулок для всіх, де кожного однаково радо гостять – чи він аристократ чи демократ, поступовець чи ретроград, вузький націоналіст чи інтернаціоналіст. І. Франко постійно критикував так звані "безпартійні", "безбарвні" журнали, які хизувалися відсутністю будь-якої програми, будь-якого напрямку їх ведення [23, 25–26].

Ми знаємо, що, читаючи книги радянських часів, неодмінно натрапимо на цитати діячів партії й ідеологічних гасла, без яких книга не могла з'явитися друком. Це стосується й книг про редагування та видавничу справу (так, Р. Іванченко наводить для прикладу роботу Леніна-редактора [5, 201]).

Не секрет, що редактор сприймався за комуністичної доби не як помічник та друг, а як цензор: "Редактор – це посада цензора, вигадана при комуністичному режимі. Редактор стежив за ідеологією" [2].

У "Великій радянській енциклопедії" чітко зазначено, що "редактор – це особа, яка виправляє, обробляє який-небудь текст і приводить його у відповідність до правил літературного мовлення, стилю, узгоджує з призначенням, характером та **політичною направленістю** (виділення наше. – І.П.) даного друкованого видання" [5, 9].

Політична (ідеологічна) грамотність редактора доби Радянського Союзу – норма. Майбутнє професії виховувалось на заувагах Н. Крупської про політичний бік роботи редактора [24, 287] та М. Горького про те, що редактор має керуватися принципом партійності літератури, виходити з ідейної, соціально-виховної вагомості літературно-художнього твору [25, 23].

Коментуючи цей час, В. Різун зокрема зазначає: "Штучний поділ на мовне й ідеологічне у вигляді цензурування – це данина тоталітарної епохи, коли зі змісту поняття "літературний редактор" було вихолощено все, що зачіпало інтереси партії, а залишено лише право коригувати правопис та мову твору і тільки, в тих межах, які не зачіпали ідеологічні устої тоталітарної держави" [4, с. 8]. Це, напевне, й призвело до розуміння професії редактора як виключно філологічної, завдання якої – виправлення граматичних та стилістичних помилок.

Така ситуація, на думку М. Тимошика, призводила до ігнорування особистості редактора, нівелювала критерії його творчості [17, 114]. Виховувалися грамотні, дисципліновані і байдужі професіонали, яким легко було давати вказівки "зверху", задавати вектор їхнього редагування, і через них маніпулювати громадською думкою [17, 114].

Характеризуючи принцип ідеологічності, В. Різун наголошує: "Літературне редагування як діяльність, що має свою структуру, свій предмет аналізу, – безперечно явище позапартійне. Партійність може виявлятися лише на рівні мотиваційно-цілових настанов редактора. У цьому плані літературне редагування в усі часи, в усі епохи, як і сама журналістика, партійне, тобто залежне від видавця, від того, хто утримує видання" [4, 55].

Позбавити редагування ідеологічного нашарування пропонують деякі вчені, наприклад З. Партико [7, 14]. Адже і нині воно існує, приховано, локально, партійно тощо.

Нам видається, що в усьому маємо дотримуватися, хоч як це й складно, "золотої середини". Звичайно, робити з редактора залежного від влади, партії, організації тощо цензора – річ не допустима, бо редактор – це камертон слова, думки, правди. Але у філософському розумінні його діяльності, у морально-етичних принципах і величинах його завдань – редактор має бути небайдужим, вдумливим діячем-громадянином. Адже будь-яка ідеологія, як зазначає В. Різун, що не спрямована на знищення людини, розпалення ворожнечі, має право на існування. І редактор як фахівець високого класу з глибоким розумінням соціальних процесів повинен розумно підходити до критики тем, фактів іншого ідеологічного спрямування. Він чесно має визнати, що ті теми, факти є суб'єктивними, авторсько-особистісними, а вони справді репрезентують іншу ідеологію [4, 66–67].

У минулому залишилися визначення редагування як триєдиного процесу політичного, наукового та літературного опрацювання тексту та відповідна методика редакторської праці. Сучасний редактор звільнився від догм, що регламентували його творчість. Спрощене розуміння свободи як своєрідне трактування категоричної заборони на цензуру

часто породжує всюдозволеність, яка у видавничій практиці виявляється у публікації чого завгодно і як завгодно. Тому принципово важливим є почуття соціальної відповідальності за результати власної праці [1].

Ми пристаємо до думки Р. Іванченка, який у своїх працях писав про те, що робота редактора – це один із різновидів громадської роботи, важлива складова частина політичної діяльності. Тому розуміти роботу редактора обмеженою (доопрацювання або шліфування) – означає вважати його особою далекою від суспільного життя, вважати його людиною інертною, для якої зовсім байдуже, з якою "здатністю" він має справу. Будь-який твір, як зазначав учений, створює не просто автор, а епоха, так само не одна людина, а епоха є творцем історичних фактів. Тому перший читач – редактор, спрямовуючи перебіг творчого процесу, може не лише коригувати його, а й організовувати. Саме тут і приховані великі суспільно-виховні можливості редакторської роботи, саме тому редагування є одним із різновидів громадської діяльності [5, 200].

Діяльність редактора – це суспільно-культурна професійна діяльність, багатоаспектна, яка виявляє себе одночасно на різних рівнях: соціальному, психологічному, лінгвістичному, філософському тощо.

Подальший розвиток професії лежить у площині громадської діяльності (організаційної, маркетингової, соціологічної тощо) та у виробленні нових редакторських підходів до швидкозмінюваних у часі й за типологічними ознаками різновидів текстів і видань з урахуванням тривалий час навмисне замовчуваного власне українського, а також новітнього світового досвіду [1].

Зважаючи на важливість професії у системі координат життєдіяльності суспільства, вважаємо необхідним: актуалізацію проблем галузі; вивчення, узагальнення, систематизацію досвіду минулого й сучасного, вітчизняного й світового досвіду професії; вироблення єдиних високих стандартів у підготовці майбутніх редакторів.

УДК 655.5: 808.2

Н. Вернигора, здоб.

ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРНОГО РЕДАГУВАННЯ ТВОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ

У статті йдеться про особливості редакторського опрацювання творів для дітей різних вікових груп.

The article is about the peculiarities of editing of the works for children of different age groups.

Проблема літературного редагування творів для дітей є особливо актуальною в наш час, оскільки ми живемо в період відкритого інформаційного простору, прискорення динаміки життя, а отже й зміни психології. Сучасна дитина за психофізикою та динамікою розвитку дуже відрізняється від своїх попередників. Вона швидше й повніше поглинає інформацію, раніше готова до зустрічі з друкованим словом та до системного навчання, її пізнавальна й суспільна активність проявляються в значно молодшому віці. Дитина XXI століття швидше "дорослішає". І хоча поліграфічний стандарт усе ще окреслює старшу дитячу вікову групу 14–18 роками [1] – це вже може стати приводом для наукової дискусії. Оскільки сьогодні важко називати дитиною 18-річну людину, яка вже практично сформована психологічно, фізично і соціально.

Звідси випливає і проблема текстотворення та літературного редагування творів для дітей різних вікових груп. Їх за стандартом є чотири, а фактично щонайменше шість. Характер і ступінь розвитку кожної вікової групи й зумовлює

1. Зелінська Н., Орап Е., Фінклер Ю., Черниш Н. Сучасний редактор: проблеми професійного вишколу // <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=218>.
2. Тимошик М. Непорозуміння чи свідоме нищення державотворчої спеціальності // Друкарство. – 2005. – № 6 (65) – С. 9–13.
3. Размашіна І. Про редактора // КіноТеатр. – 2005. – № 3; www.ktma.kiev.ua.
4. Різун В. Літературне редагування. – К.: Либідь, 1996. – 240 с.
5. Іванченко Р. Літературне редагування. – 2-ге вид. – К.: Вища школа, 1983. – 248 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2003. – 1440 с.
7. Партико З. Загальне редагування: нормативні основи: Навчальний посібник. – Л.: Афіша, 2001. – 416 с.
8. Феллер М. Эффективность сообщения и литературный аспект редактирования. – Львов: Вища школа, 1978. – 193 с.
9. Мильчин С. Методика редактирования текста. – М.: Книга, 1980. – 320 с.
10. Тимошик М. Редакторські посади: фахові вимоги та функціональні обов'язки їх носіїв // Друкарство. – 2005. – № 1 (60). – С. 14–48.
11. Baverstock A. How to Market Books. – 2nd ed. – London: Kogan Page Ltd, 1997. – 352 p.
12. Holmes J. Thesis to Book: What to get rid of // Scholarly Publishing. – 1974. – V. 5. – № 4. – P. 339–349; V. 6. – № 1. – P. 40–50; 1975. – V. 6. – № 2. – P. 165–176.
13. O'Connor M. How to Copyedit Scientific Books & Journals. – Philadelphia: ISI Press, 1993. – 150 p.
14. Derricourt R. An Author's Guide to Scholarly Publishing. – Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1996. – 233 p.
15. Luey B. Handbook for Academic Authors. – 3rd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 312 p.
16. Sharpe L.T., Gunther I. Editing Fact and Fiction: A Concise Guide to Book Editing. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994. – 227 p.
17. Тимошик М. Видавнича справа та редагування: Навчальний посібник. – К.: Наша культура і наука; Концерн "Видавничий дім "Ін Юре", 2004. – 224 с.
18. Карпенко В. Формула редакторсько-журналістської майстерності // Друкарство. – 2005. – № 2 (61). – С. 49–53.
19. Тимошик М. Книга для автора, редактора, видавця: Практичний посібник. – 2-ге вид., стереотипне. – К.: Наша культура і наука, 2006. – 560 с.
20. Терминологический словарь по научной информации / СЭВ. Постоянная комиссия по координации научных и технических исследований. – М., 1966 / Терм. сл. по информатике. – М.: МЦНТИ, 1975.
21. Сикорский Н. Теория и практика редактирования: итоги изучения, некоторые задачи // Книга. Исследований и материалов. – М.: Книга, 1996. – Сб. 13.
22. Сенкевич М., Феллер М. Литературное редактирование (лингвистические основы). – М.: Высшая школа, 1968.
23. Малайенко Л. Иван Франко – редактор. – Львів: Вид-во ЛДУ, 1970. – 116 с.
24. Ленин – журналист и редактор. – М.: Госполитиздат, 1961.
25. Максимова В. Как Горький редактировал рукописи. – М.: Искусство, 1954. – 72 с.

Надійшла до редколегії 30.09.08

особливості лексичного, стилістичного та тематичного аспектів укладання текстів. Тому редакторське опрацювання авторського оригіналу, призначеного для юного реципієнта певним чином відрізняється від редагування будь-якого іншого тексту. І хоча технологічна модель редагування загально залишається незмінною (редакторський аналіз: визначення теми твору, аналіз розкриття теми, редакторський висновок; редакторська правка: актуалізація теми й корекція тематичної структури твору, корекція розкриття теми [2]), вона ускладнюється на всіх етапах.

Аналізуючи авторський оригінал, редактор визначає, якій віковій аудиторії адресовано текст, а отже, аналізує запропоновану автором тему. Тут редакторові замало філологічних і технологічних знань, він мусить знатися на психології та педагогіці. Так, дитина до 3 років пізнає світ через довколишні предмети та їхні назви. Реципієнтові 3–6-ти років цікаво дізнатися про форму, колір і взаємодію предметів, характер і поведінку тварин тощо. Читач 6–8-ми років готовий без допомоги дорослих системно пра-